

Prof. dr. Sarina Bakić

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

sarina.bakic@fpn.unsa.ba

UDK / UDC 342.724:37(497.6)

Prethodno priopćenje / Preliminary Notes

Primljeno / Received: 15. 11. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 13. 03. 2025.

SEGREGACIJA PUTEM OBRAZOVANJA: JEDAN OD KLJUČNIH ELEMENATA BIOPOLITIČKOG DISKURSA U BOSNI I HERCEGOVINI

SEGREGATION VIA EDUCATION – A KEY FEATURE OF BIOPOLITICAL DISCOURSE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sažetak

Kada govorimo o biopolitičkom diskursu u Bosni i Hercegovini, autorica ovog rada prvenstveno misli na načine na koje političke elite i državne institucije kontrolišu, regulišu i upravljaju građankama i građanima Bosne i Hercegovine s aspekta identiteta, etniciteta, nacije i tijela. U radu se neće moći zaobići teorijski koncepti Foucaulta i Agambena, o moći koju državni aparati imaju nad životom i smrću pojedinaca i grupa, a u kontekstu Bosne i Hercegovine ovaj koncept dobija specifične dimenzije s obzirom na složeni kulturni, etnički, politički i društveni ambijent. Agambenov koncept 'golog života' je za autoricu i ovaj rad posebno relevantan, gdje su pitanja suverenosti i upravljanja populacijom centralni za razumijevanje savremene društvene i političke situacije. Jedan od ključnih elemenata biopolitičkog diskursa u Bosni i Hercegovini jeste segregacija putem obrazovanja. Putem segregacijskih školskih sistema, državne, etničke i kantonalne strukture i tzv. političke elite upravljaju tijelima djece i mladih ljudi kroz biopolitičku logiku. Već dugo vremena postoji fenomen poznat kao „dvije škole pod jednim krovom“, gdje djeca različitih etničkih grupa pohađaju nastavu u istim zgradama, ali u odvojenim učionicama i prema različitim kurikulumima, što održava etničke podjele i kontroliše socijalne interakcije. Iako učenici koriste istu školsku zgradu, nastava je vremenski ili prostorno organizovana tako da se djeca rijetko susreću. Na taj način se smanjuju mogućnosti za spontanu socijalizaciju između različitih etničkih grupa, što otežava stvaranje zajedničkih identiteta. Nadalje, učenici iz različitih etničkih grupa uče različite verzije historije, kulture i jezika, što dodatno učvršćuje etničke razlike i promoviše identitetsku politiku. Ovi različiti kurikulumi često predstavljaju prošlost kroz etnički partikularne perspektive, što može pojačati narrative o podjelama i

konfliktima te ojačavaju ideju da je etnički identitet primarni aspekt socijalnog postojanja. Različiti kurikulumi oblikuju mlade generacije u skladu s nacionalističkim ideologijama, što ima za cilj održavanje kolektivnih identiteta koji su politički korisni za lokalne elite. Ovaj proces predstavlja klasičan primjer biopolitičkog diskursa, gdje se obrazovanje koristi za oblikovanje populacije prema političkim interesima. Ovim se etnički identitet stavlja u fokus svakodnevnog života učenika i učvršćuje kao dominantna osnova socijalne interakcije, čime se ograničava mogućnost formiranja multietničkog, građanskog identiteta. Model obrazovanja o kojem je riječ predstavlja dio šireg biopolitičkog diskursa koji se odnosi na kontrolu nad populacijom kroz upravljanje etničkim razlikama. Učenici su od najranije dobi uslovljeni da prepoznaju i prihvate etničke podjele kao dio društvene realnosti. To je način kontrole socijalnih interakcija, budući da djeca odrastaju u okruženju koje ne potiče integraciju niti međusobnu saradnju. Dugoročno, ovakav sistem obrazovanja doprinosi stvaranju paralelnih društava unutar istog teritorija, gdje članovi različitih etničkih grupa nemaju zajedničke tačke socijalizacije ili komunikacije, što otežava proces pomirenja i izgradnje društvene kohezije. Autorica ovog rada će potvrditi tezu da obrazovanje u Bosni i Hercegovini nije samo neutralni prostor učenja, već i teren na kojem se vodi biopolitička borba za kontrolu nad načinom na koji se djeca i mladi ljudi oblikuju, kako se društvo strukturira, i kako se prošlost i budućnost redefiniiraju i razumijevaju.

Ključne riječi: *biopolitički diskurs, Bosna i Hercegovina, kontrola, regulacija, upravljanje, 'dvije škole pod jednim krovom', obrazovanje, segregacija, etničke podjele.*

Summary

When discussing the biopolitical discourse in Bosnia and Herzegovina, the author of this paper primarily refers to how political elites and state institutions control, regulate and govern the citizens of Bosnia and Herzegovina from the perspectives of identity, ethnicity, nation, and body. The theoretical concepts of Foucault and Agamben, concerning the power that state apparatuses hold over the life and death of individuals and groups, are unavoidable in this work. In the context of Bosnia and Herzegovina, these concepts gain specific dimensions due to the complex cultural, ethnic, political, and social environment. Agamben's concept of "bare life" is particularly relevant for the author, as sovereignty and population governance are central to understanding the social and political situation in Bosnia and Herzegovina. One of the key elements of biopolitical discourse in Bosnia and Herzegovina is segregation through education. Through segregated school systems, state, ethnic, and cantonal structures, as well as so-called political elites, govern the bodies of children and young people through a biopolitical logic. A long-standing phenomenon known as "two schools under one roof" exists, where children of different ethnic groups attend classes in the same buildings but in separate classrooms and under different curricula, maintaining ethnic divisions and controlling social interactions. Although students use the same school building, the classes are organised in such a way, spatially or temporally, that the children rarely meet. This reduces opportunities for spontaneous socialization between different

ethnic groups, making it harder to form shared identities. Moreover, students from different ethnic groups learn different versions of history, culture, and language, further reinforcing ethnic differences and promoting identity politics. These distinct curricula often present the past through ethnically particular perspectives, which may strengthen narratives of division and conflict, while reinforcing the idea that ethnic identity is the primary aspect of social existence. The curricula shape younger generations according to nationalist ideologies, aiming to maintain collective identities that are politically advantageous for local elites. This process is a classic example of biopolitical discourse, where education is used to shape the population according to political interests. As a result, ethnic identity is placed at the centre of pupils' everyday lives. It is reinforced as the dominant basis for social interaction, limiting the possibility of forming a multi-ethnic, civic identity. This education model is part of a broader biopolitical discourse related to controlling the population through managing ethnic differences. From an early age, pupils are conditioned to recognise and accept ethnic divisions as part of social reality. It is a method of controlling social interactions, as children grow up in an environment that does not encourage integration or mutual cooperation. In the long term, this education system contributes to the creation of parallel societies within the same territory, where members of different ethnic groups have no common points of socialization or communication, making reconciliation and the building of social cohesion more difficult. The author will confirm the thesis that education in Bosnia and Herzegovina is not just a neutral space for learning but also a battlefield for biopolitical control over how children and young people are shaped, how society is structured, and how the past and future are redefined and understood.

Keywords: *biopolitical discourse, Bosnia and Herzegovina, control, regulation, governance, "two schools under one roof", education, segregation, ethnic divisions.*

Uvodna razmatranja

Promišljati o biopolitičkom diskursu u Bosni i Hercegovini, a kada je u pitanju sociološko polje naučnih i istraživačkih djelovanja, prvenstveno se odnosi na načine na koje političke elite i državne institucije kontrolišu, regulišu i upravljaju građankama i građanima Bosne i Hercegovine s aspekta identiteta, etniciteta, nacije i tijela.

U tom smislu, ne mogu se izbjeći teorijski koncepti Foucaulta i Agambena, o moći koju državni aparati imaju nad životom i smrću pojedinaca i grupa, a u kontekstu Bosne i Hercegovine ovi koncepti dobijaju specifične dimenzije s obzirom na složeni kulturni, etnički, politički i društveni ambijent.

Jedan od ključnih elemenata biopolitičkog diskursa u Bosni i Hercegovini jeste segregacija putem obrazovanja. Putem segregacijskih školskih sistema, državne, etničke i kantonalne strukture i tzv. političke elite upravljaju tijelima

djece i mladih ljudi kroz biopolitičku logiku. Već dugo vremena u našoj državi Bosni i Hercegovini postoji sada jedinstven fenomen poznat kao „dvije škole pod jednim krovom“, gdje djeca različitih etničkih grupa pohađaju nastavu u istim zgradama, ali u odvojenim učionicama i prema različitim kurikulumima, što održava etničke podjele i kontroliše socijalne interakcije. Nadalje, različiti kurikulumi oblikuju mlade generacije u skladu s nacionalističkim ideologijama, što ima za cilj održavanje kolektivnih identiteta koji su politički korisni za lokalne elite. Ovaj proces predstavlja klasičan primjer biopolitičkog diskursa, gdje se obrazovanje koristi za oblikovanje populacije prema političkim interesima.

Cilj ovog rada je predložiti konkretne aspekte ozbiljnih političkih pritisaka konceptualiziranih na etničkim i vjerskim identitetima koji okružuju obrazovanje u društvu Bosne i Hercegovine. Prvo, na lokalnom nivou, riječ je o političkim zahtjevima i uslovima unutar obrazovanja. Na primjer, političke elite su zadužene za izbor direktora škola i cjelokupnog školskog osoblja. S druge strane, na nacionalnom nivou, riječ je o teretu koji potiče u obliku očekivanja međunarodne zajednice da ovaj fenomen ne treba biti ukinut čak i ako jača samo etničko-nacionalne identitete, a što znači isključenje, izolaciju i indoktrinaciju djece, učenika u ime etničkih jezika i isključive 'vjerske čistoće'. Neki od ovih pitanja bili su *lightmotive* za ovaj rad u oblasti istraživanja odnosa između biopolitike i obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Koristeći kao primjer fenomen „dvije škole pod jednim krovom“ u Bosni i Hercegovini, jasno je da su neke od političkih intervencija, kako lokalnih tako i međunarodnih, očigledno biopolitičke, kao što je kontrola škola i obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Fenomen "dvije škole pod jednim krovom" u Bosni i Hercegovini može se promišljati u kontekstu teorija Michela Foucaulta i Giorgia Agambena, kroz prizmu biopolitike i suverenosti, jer se radi o političkom i društvenom fenomenu koji direktno upravlja identitetskim grupama na nivou obrazovanja, tj. mladih generacija, čime negativno utiče na budućnost bosanskohercegovačkog društva.

'Upravljanje životima' putem obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini

Uloga obrazovanja u širem kontekstu razvoja društva prikazuje nivo općeg razvoja. Jedno društvo govori o sebi kroz odnos prema obrazovanju, kroz odnos prema opipljivim vrijednostima koje se prepliću u svim aspektima života. Zbog toga autorica izražava ozbiljnu zabrinutost zbog teških posljedica koje će ovakvi uslovi ostaviti na bosanskohercegovačko društvo i kakve ljude trenutno polarizirani, biopolitički obrazovni sistem stvara i kakve će tek stvoriti.

Iako se Giorgio Agamben nije specifično bavio promišljanjem obrazovanja, u ovom radu je moguće neke od njegovih teorijskih uporišta primijeniti na analizu obrazovnog sistema kao političkog prostora. Agambenov koncept 'golog života' je u tom smislu posebno relevantan u kontekstu Bosne i Hercegovine, gdje su pitanje suverenosti i upravljanja populacijom centralni za razumijevanje društvene i političke situacije danas. Giorgio Agamben koristi ovaj pojam kako bi ukazao na oblik postojanja lišenog političkog i pravnog značaja, reduciranog na samu biološku egzistenciju (Agamben, 2006). Nadalje, Agamben se oslanja na teorijska promišljanja Carla Schmitta i njegovu definiciju suverenosti kao moći da se proglasi izuzetak od pravila, odnosno 'da suveren može suspendovati zakon' (Agamben, 2006:151). Suveren, po Agambenu, ima moć da odlučuje koji život ima politički značaj i dostojanstvo, a koji se može svesti na "goli život", koji je isključen iz pravne i političke zaštite. Ovaj proces Agamben identifikuje kroz koncept "stanja izuzetka" (*state of exception*), u kojem su adekvatni zakoni suspendovani, a život postaje izložen različitim oblicima nasilja bez pravne zaštite (Whyte, 2014:12). Njegovo stajalište o 'stanju izuzetka' podrazumijeva situacije u kojima suverena moć krši elementarna ljudska prava i zakone kako bi upravljala građanima i građankama (Ibid).

Tako da kada je obrazovanje u pitanju, možemo vidjeti kako politika suspenduje ili prilagođava norme obrazovanja, često pod izgovorom mira, stabilnosti ili sigurnosti, ali sa jasnim ciljem uspostavljanja kontrole i odnosa moći. Primjer toga je striktna segregacija u obrazovnim ustanovama, baš kako je to slučaj sa „dvije škole pod jednim krovom“ u Bosni i Hercegovini, gdje država, entiteti, kantoni kroz pravne i obrazovne mjere zapravo osnažuju podjele.

Osnovne i srednje škole koje funkcionišu na principu „dvije škole pod jednim krovom“ predstavljaju jedan od izazova s kojim se suočava obrazovni sistem Bosne i Hercegovine. Već dugi niz godina različiti nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini 'skrivaju' ovo specifično pitanje. S tim u vezi, važno je napomenuti da je Bosna i Hercegovina jedna od rijetkih zemalja u svijetu koja ima *apartheid* sistem koji u ovom konkretnom slučaju označava i razdvaja djecu na osnovu njihove nacionalne i vjerske pripadnosti. Iako učenici koriste istu školsku zgradu, nastava je vremenski ili prostorno organizovana tako da se djeca rijetko susreću. Na taj način se smanjuju mogućnosti za spontanu socijalizaciju između različitih etničkih grupa, što otežava stvaranje zajedničkog identiteta. Nadalje, učenici iz različitih etničkih grupa uče različite verzije historije, kulture i jezika, što dodatno učvršćuje etničke razlike i promovise segregacijsku identitetsku politiku. Različiti kurikulumi često predstavljaju prošlost kroz etnički partikularne perspektive, što je pojačavalo

i nadalje pojačava i učvršćuje narative o podjelama i konfliktima te jačati ideje da je etnički identitet primarni aspekt socijalnog postojanja. S tim u vezi, Agambenova 'zona indiferencije' (Agamben, 2006:23) označava prostor gdje su granice prava i bezakonja, ljudskog i neljudskog zamagljene. Obrazovni sistem u kontekstu ovog rada je upravo takva zona, prostor gdje se učenici i učenice tretiraju kao homogene grupe bez individualnosti i autentičnosti, te se na osnovu njihovih nacionalnih identiteta odvaja i njihova biološka egzistencija (kao tijela koja moraju biti razdvojena, ustrojena i disciplinovana).

Imajući u vidu da je ovaj sistem segregacije u obrazovanju posljedica državnog i političkog sistema Bosne i Hercegovine, koji je stvoren Dejtonskim mirovnim sporazumom (1995. godina)¹, važno je razumjeti da je ovaj međunarodni mirovni sporazum pružio Ustav (Aneks 4.) prema kojem je država ostala bez nadležnosti u oblasti obrazovanja.

Ustavni nedostaci u vezi s obrazovanjem odnosno obrazovnim sistemom omogućili su političkim elitama u Bosni i Hercegovini lakšu manipulaciju obrazovnim sistemom u cjelosti, prema djeci, nastavnim osobljem i roditeljima djece. Nažalost, tri etnička obrazovna sistema, koja su rezultat rata (bošnjački, hrvatski, srpski), danas su podijeljena između države, entiteta i kantona. Male administrativne jedinice na entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou čine obrazovanje u Bosni i Hercegovini najskupljim i najlošijim u cijelom svijetu².

Štaviše, politička instrumentalizacija obrazovanja, spriječila je interkulturalni dijalog, interkulturalno razumijevanje i ponovno povezivanje društva u cjelini. Pored toga, etnički koncipirano obrazovanje ima ključnu ulogu u održavanju snažne etničke homogenizacije i očuvanju čistih etničkih, nacionalnih, religijskih i kulturnih granica. Te granice možemo razumijevati i u kontekstu Agambenovog koncepta 'logora', logora koji se odnosi na prostor u kojem su pojedinci stalno pod nadzorom (Agamben, 2006:22-23) i gdje im je s namjerom i manipulativno uskraćena autonomija i širina pogleda na društvo i svijet kojem pripadaju.

S druge strane, Foucault³ definiše biopolitiku kao formu moći koja se ne manifestuje kroz direktno nasilje, već kroz upravljanje životom, čime se

¹ Fenomen "dvije škole pod jednim krovom" produkt je postdejtonske Bosne i Hercegovine, koji odražava političke podjele i predstavlja jedan od mehanizama za uspostavljanje podjela u obrazovanju, kao i u cijelom društvu.

² Istraživanja u oblasti obrazovanja i odgoja često ukazuju na nedostatak adekvatnih obrazovnih politika, nedostatak mobilnosti učenika i nastavnika, te nedostatak kvalitetnog zakonodavstva na državnom nivou (Pašalić -Kreso, 2004). Radikalna politizacija obrazovanja i odgoja pozicionirala je društvo Bosne i Hercegovine među ona društva bez vizije i jasnih smjernica za budući razvoj.

³ Poznato je da Agamben proširuje Foucaultov koncept biopolitike, tvrdeći da moderni oblici vladanja sve više upravljaju "golim životom" (Agamben, 2006), odnosno njegovi

istovremeno vrši kontrola i nadzire društvo. Foucault posebno naglašava kako su u modernom dobu države prešle sa suverenog prava da odlučuju o smrti (*pravo da se ubije*) na *moć da se upravlja životom* – dakle, umjesto direktnog ubijanja, države upravljaju populacijama kroz razne forme nadzora i regulacije (Foucault, 2015). Drugim riječima, Foucault objašnjava kako je biopolitika postala ključni način na koji moderne države funkcionišu. Kroz biopolitiku, države ne samo da kontrolišu kriminalne aktivnosti ili političke pobune, već se bave organizovanjem i upravljanjem cjelokupnim životom stanovništva – uključujući zdravlje, seksualnost, rađanje, i mortalitet. Foucault opisuje ovaj proces kao "uvođenje života u mehanizme vlasti" (Foucault, 2015:15).

Za Foucaulta, biopolitika je ključna karakteristika modernih društava, jer moć više nije definisana samo kroz teritorijalnu kontrolu ili nasilje, već kroz upravljanje biološkim aspektima ljudske egzistencije (Foucault, 1994). Država postaje neka vrsta 'menadžera populacija', dok pojedinci postaju objekti ove biomoći. Prema značenjima Agambenovog 'golog života', Foucaultov koncept biopolitike ima specifičnu vezu. Agamben proširuje Foucaultovu analizu biopolitike tvrdnjom da su moderni oblici suverenosti postali toliko integrisani sa biopolitikom da su razlike između političkog i biološkog života praktično izbrisane. Prema Agambenu, biopolitika je ušla u samu suštinu suverenosti, gdje su ljudi svedeni na *nuda vita* (Agamben, 2006), dok je za Foucaulta fokus na tome kako vlast postaje "upravitelj života" putem institucija i politika. Ovo se posebno odnosi na kontekst Bosne i Hercegovine, gdje su gotovo svi aspekti života povezani s politikom, pa tako i obrazovanje.

Dvije škole pod jednim krovom predstavljaju glavni problem u Bosni i Hercegovini, jer se time zapravo odvaja jedno etničko ili nacionalno većinsko stanovništvo u školama. Odvajanjem djece razdvajamo etničke i nacionalne grupe. Problem bi bio manji kad bi se u školama poučavale evropske vrijednosti. Takođe, roditelji ne protestuju jer odobravaju da njihova djeca uče tradicionalne vrijednosti i ideologije. Dvije škole pod jednim krovom indikator su općeg stanja, a problem se ne može riješiti zatvaranjem škola. Da bi se riješio problem, potrebno je ljude osloboditi nacionalnih ideologija, vratiti se građanskoj kulturi, u kojoj ljudi nisu samo obilježeni svojim imenima i religijom. Dodatno, problem "dvije škole pod jednim krovom" zasjenjuje

uvidi o „golom životu“ otvaraju ključna pitanja o odnosu suverene moći i života u savremenim društvima, naročito u kontekstu migracija, ratova, različitih oblika segregacije, pandemija i vanrednih stanja. Za njega, moderno društvo sve više integriše stanje izuzetka kao normu, dok su ljudi sve više svedeni na puko biološko postojanje, bez punog političkog subjektiviteta.

pravi problem, a to je presudan uticaj nacionalizma na obrazovanje koji prenosi ovu problematiku na cijelo društvo s ogromnim posljedicama.

Ova situacija pokazuje da djeca različitih nacionalnosti u Bosni i Hercegovini pohađaju nastavu u istoj zgradi, ali koriste različite nastavne planove i programe, fizički su razdvojena i imaju različite nastavnike. Djeca često koriste različite ulaze i nemaju mogućnost da se međusobno druže. Time se etnički identitet stavlja u fokus svakodnevnog života učenika i učvršćuje kao dominantna osnova socijalne interakcije, čime se ograničava mogućnost formiranja multietničkog, građanskog identiteta. Ovaj model obrazovanja je dio šireg biopolitičkog diskursa koji se odnosi na kontrolu nad populacijom kroz upravljanje etničkim razlikama. Učenici su od najranije dobi uslovljeni da prepoznaju i prihvate etničke podjele kao dio društvene realnosti. To je način kontrole socijalnih interakcija, budući da djeca odrastaju u okruženju koje ne potiče integraciju niti međusobnu saradnju. S aspekta Foucaultove teorije (1994) i obrazovne institucije su na ovaj način dio mreže biomoći, one oblikuju, regulišu i nadziru ne samo fizičku prisutnost i segregaciju djece, već i njihove intelektualne kapacitete, vrijednosti i stavove. Nadalje, a dugoročno, ovakav sistem obrazovanja doprinosi stvaranju paralelnih društava unutar istog teritorija, gdje članovi različitih etničkih grupa nemaju zajedničke tačke socijalizacije ili komunikacije, što otežava proces pomirenja i izgradnje društvene kohezije.

Foucault bi ovaj fenomen vjerovatno posmatrao kao još jedan primjer biopolitike – načina na koji vlast reguliše i kontroliše život kroz institucije (Foucault, 1994), uključujući obrazovni sistem. Obrazovni sistem, postavljajući ga u Foucaultovu teoriju nadzora i kazne, koristi disciplinske mehanizme kako bi se standardiziralo ponašanje učenika i učenica, oblikujući ih u građane i građanke 'po želji'. Ovi disciplinski mehanizmi proizvode poslušnost i prilagođavanje, što je upravo cilj biopolitičke kontrole.

Škole su dio širih biopolitičkih mehanizama jer se kroz obrazovanje discipliniraju tijela i umovi mladih ljudi, usmjeravajući ih prema specifičnim etničkim, religijskim i kulturnim identitetima. U "dvije škole pod jednim krovom", etnički segregiran obrazovni sistem postaje instrument moći koji utiče na oblikovanje identiteta kroz nastavni plan i program, jezik i istorijske narative i ova podjela doprinosi perpetuaciji određenih moćnih diskursa u društvu, kojima se upravlja ne samo sadašnjim generacijama, već i budućim građanima i građankama.

Kroz ovakav oblik segregacije djece i mladih ljudi, država i lokalne vlasti praktično upravljaju "životom populacije" i oblikuju društveni kontekst u kojem se mladi identifikuju i funkcionišu. Upravlja se životima djece i mladih

ljudi u smislu oblikovanja bioloških, psiholoških i socijalnih aspekata njihovih života, upravljajući njihovim prostorom, vremenom i ponašanjem.

S druge strane, Agambenovski kazano, fenomen "dvije škole pod jednim krovom" možemo tumačiti kao primjer gdje se određene populacije nalaze u specifičnom stanju izuzetka, u već pomenutoj 'zoni indiferencije'. Iako učenici nominalno imaju pristup obrazovanju, oni su zapravo isključeni iz šireg političkog prostora kroz etničku segregaciju i prisiljeni su da funkcionišu unutar sistema koji ih dijeli po osnovu etničke pripadnosti. Ovakvu vrstu segregacije možemo interpretirati kao primjer "golog života", jer učenici postaju biološki entiteti unutar sistema koji ih kategorizira i tretira kroz etničke oznake, umjesto da im omogući, između svega ostalog, i puni politički subjektivitet.

Zaključak

Fenomen "dvije škole pod jednim krovom" u Bosni i Hercegovini od samog početka do dan danas proizvodi uslove pod kojima je etnička pripadnost suštinska za političku i društvenu egzistenciju. U kontekstu Agambenove teorije, jasno je da se kroz ovakav oblik obrazovne politike produžava stanje izuzetka, jer učenici i učenice žive u stvarnosti gdje je njihova politička i građanska uloga ograničena uslovima segregacije, koja je oblikovana kroz suverenu moć lokalnih i državnih aktera. Jedna od ozbiljnih posljedica je kontinuirano negativan prikaz "Drugog" ukorijenjen u nacionalističkoj političkoj korektnosti kao *mainstream* kulturnom obrascu, te kao i nedostatak osjetljivosti i razumijevanja za svakoga koga se doživljava kao "Drugačiji". Navedno govori da je u obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini zasnovan na etnocentrizmu, isključivosti svakog od dominantnih etničkih identiteta i njihovih obrazovnih politika.

Kroz teorije Foucaulta i Agambena može se jasno uvidjeti kako segregacija u obrazovanju u Bosni i Hercegovini nije samo posljedica rata i etničkih podjela, već i oblik upravljanja populacijama koji reprodukuje politički poredak u kojem su određene grupe marginalizovane ili tretirane kroz identitetske oznake, umjesto da se razvijaju kao punopravni građani i punopravne građanke jedinstvenog političkog entiteta. Ova biopolitička strategija ne samo da perpetuira etničke razlike, već ih čini centralnim za način na koji mladi ljudi doživljavaju sebe i druge, osnažujući podijeljenost na društvenom i političkom nivou.

Na samom kraju, fenomen "dvije škole pod jednim krovom" može se tumačiti kroz prizmu Foucaultovih i Agambenovih uvida kao oblik biopolitike i suverene moći koji utiče na oblikovanje identiteta djece i mladih kroz etnički razdvojene obrazovne prakse u Bosni i Hercegovini.

Stoga je namjera ovog rada bila da se akcentira i potvrdi teza autorice da obrazovanje u Bosni i Hercegovini nije samo neutralni prostor učenja, već i teren na kojem se vodi biopolitička borba za kontrolu nad načinom na koji se djeca i mladi ljudi oblikuju, kako se društvo struktira, i kako se prošlost i budućnost redefinišu i razumijevaju. Ovaj proces je sve samo ne neutralan, on itekako osnažuje vladajuće strukture moći i održava postojeći društveni i politički poredak kroz kontrolu uma i tijela mladih generacija.

Literatura

1. Agamben, Giorgio (2006): *Homo Sacer – Suverena moć i goli život*. Multimedijalni Institut/Arkzin, Zagreb
2. Foucault, Michel (2015): *Volja za znanjem – Istorija seksualnosti I*, Karpos, Beograd
3. Foucault, Michel (1994): *Nadzor i kazna*, Informator: Fakultet političkih znanosti, Zagreb
4. Pašalić-Kreso, Adila (2004): *Ustav i obrazovanje u BiH*. Naša škola, Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, Sarajevo
5. Whyte, Jessica (2014) *Catastrophe and Redemption: The Political Thought of Giorgio Agamben*. New York: State University of New York Press